



**Міністерство освіти і науки України  
Мукачівський державний університет  
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПНУ  
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника  
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича  
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія  
Херсонський державний університет**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ І  
ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ  
ПРОЦЕСІВ В ОСВІТНЬОМУ ТА НАУКОВОМУ  
ПРОСТОРІ**

**Збірник тез доповідей за матеріалами  
VII Всеукраїнської науково-практичної  
Інтернет-конференції**

**15 листопада 2024 року**

**МУКАЧЕВО**

**УДК 373.2(063)**

**А 43**

Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі: збірник тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 15 листопада 2024 р., Мукачєво / Ред.кол.: Фенцик О.М. (гол.ред.) та ін. – Мукачєво : МДУ, 2024. –355 с.

**Рекомендовано до поширення в мережі Інтернет  
науково-технічною радою Мукачівського державного університету  
(протокол № 9 від 21 листопада 2024 р.)**

**Рецензенти:**

**Бондар Т.І.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту Мукачівського державного університету.

**Фізеші О.Й.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту Мукачівського державного університету.

*У збірнику вміщено тези доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі». Учасники конференції розкривають проблеми педагогічної освіти та розвитку особистості, використання новітніх технологій та інновацій в освіті, виховання особистості в контексті сучасної освітньої парадигми, особливості психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців до реалізації завдань компетентнісного підходу в освітньому процесі, дидактико-методичного супроводу компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі, сучасного стану та перспективи розвитку дошкільної освіти в Україні, теорії і практики управління освітою, історії педагогіки.*

*Видання призначено для науковців, викладачів, аспірантів, студентів педагогічних навчальних закладів, працівників системи освіти.*

Матеріали друкуються в авторській редакції. Редакційна колегія не несе відповідальності за достовірність статистичної та іншої інформації, що надана в рукописах, та залишає за собою право не розділяти поглядів деяких авторів на ті чи інші питання, розглянуті на конференції.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, галузевої термінології, інших відомостей.

**Редакційна колегія:**

Фенцик Оксана Миколаївна – в.о.зав.кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту, кандидат педагогічних наук, доцент, Мукачівський державний університет.

Атрощенко Т.О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту Мукачівського державного університету.

Добош Олена Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту, Мукачівський державний університет.

Дудаш О.С. – доктор філософії з педагогічних наук, ст.викладач кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту, Мукачівський державний університет

Іванова Вікторія Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Мукачівський державний університет.

Пинзеник Олена Мафтеївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту, Мукачівський державний університет.

Швардак Маріанна Василівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту, Мукачівський державний університет.

<b>КОМПЕТЕНТНОГО ЧИТАЧА СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 5-6 КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ</b>	
<i>Катерина Резнікова</i> <b>ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА: ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ БІОГРАФІЙ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ</b>	100
<i>Надія Русин, Дарина Уліганець</i> <b>ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї ТА ПЕДАГОГІВ</b>	104
<i>Альбіна Сабов, Катерина Мовчан</i> <b>РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ</b>	107
<i>Валерія Сімакова, Маріанна Швардак</i> <b>ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ STEM-ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ</b>	110
<i>Олександр Тимошук</i> <b>РАДІАЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА ЯК ОБ'ЄКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ</b>	113
<b>РОЗДІЛ 3</b> <b>ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ</b>	117
<i>Надія Брижак, Ірина Дида</i> <b>БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА</b>	117
<i>Олена Дудаш, Марина Микитин</i> <b>ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛЯ ТА ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ</b>	121
<i>Олена Дудаш, Ганна Шкріба</i> <b>ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ</b>	124
<i>Вікторія Іванова, Крістіна Бігун</i> <b>СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР БЛАГОПОЛУЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ</b>	127
<i>Олександр Комар, Любов Фенчак</i> <b>КОМПОНЕНТИ ТА КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ</b>	130
<i>Аліна Кришталь, Ульяна Леонідова</i> <b>ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ НАВИЧОК ВСТАНОВЛЮВАТИ ОСОБИСТІ КОРДОНИ</b>	135

### РОЗДІЛ 3

## ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

*Надія Брижак*

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти  
Мукачівський державний університет

*Ірина Дида*

спеціальність 013 Початкова освіта  
другий (магістерський) рівень вищої освіти  
Мукачівський державний університет

### БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У зв'язку з ускладненням соціально-політичної та економічної ситуації, військового стану в країні ступінь проявів насильства в Україні збільшився у декілька разів. Розрив між поколіннями, знецінення значення родини, підвищення рівня агресії в суспільстві слугують каталізаторами ще більшого розповсюдження в освітньому середовищі такого небезпечного прояву як булінг.

Термін «булінг» походить від англійського дієслова «to bully». Кембриджський словник англійської мови дієслово «to bully» тлумачить як «ображати, залякувати когось, хто є меншим або менш впливовим ніж ви, часто – примушувати таку особу до небажаних дій» [5].

Оксфордський словник визначає дієслово «to bully» як «прагнути завдати шкоду, залякувати або примусити до небажаної дії уразливу особу або особу, яка сприймається як така» [6].

Згідно словника іншомовних слів за ред. О.Мельничука дієслово «to bully» перекладається як цькування, залякування. Булінг (англ. bullying – залякування, цькування) – це систематичне агресивне переслідування і цькування, залякування із застосуванням фізичної сили з метою примусу або домінування [4, с. 248].

Першим на проблему булінгу звернув увагу норвезький психолог Д. Олвеус (Olweus D.), який визначив це явище в шкільному колективі як ситуацію,

в якій учень неодноразово, тривалий час стає об'єктом негативних дій та нападів з боку одного учня чи кількох учнів. Явище булінгу має колективний характер та засноване на соціальних стосунках у групі [7]. Вчений визначив типові риси учнів, схильних до булінгу: вони відчують сильну потребу панувати й підпорядковувати собі інших учнів, переслідуючи власні цілі; вони імпульсивні й легко шаленіють; часто зухвалі та агресивні у ставленні до дорослих (передусім батьків і вчителів); не виявляють співчуття до своїх жертв.

Виділяють різні форми булінгу, а саме:

1. Фізичний булінг: побиття, штовхання, пошкодження або крадіжка особистих речей.

2. Вербальний булінг: образи, глузування, погрози, приниження.

3. Соціальний булінг: виключення з групи, поширення пліток, маніпуляції у стосунках.

4. Сексуальний булінг: небажані дотики або жести сексуального характеру, поширення чуток про сексуальне життя жертви, сексуальні домагання чи шантаж.

5. «Расовий чи етнічний булінг: дискримінація на основі раси, національності чи етнічної приналежності; образи, пов'язані з культурними особливостями.

6. Булінг на основі релігійних переконань: насмішки над релігійними практиками або віруваннями; примушування до участі чи відмови від релігійних практик.

7. Булінг через особливі освітні потреби: цькування учнів з інвалідністю або особливостями розвитку».

8. Економічний булінг: вимагання грошей або речей, знуцання через економічний статус родини жертви[3, с.170].

Ці форми зазвичай часто переплітаються, тому жертва може зазнавати одночасно кількох видів булінгу

Характерними ознаками булінгу є: «систематичність (цькування відбувається регулярно, а не є одиничним випадком); навмисність (кривдник діє

цілеспрямовано, а не випадково); нерівність сил (жертва зазвичай слабша фізично, психологічно або соціально); спричинення шкоди (булінг завжди призводить до фізичних або психологічних страждань жертви)».

Ю. Савельєв та Т. Салата, аналізуючи дослідження А. Моор і Б. Хіллері, визначили такі характерні особливості шкільного булінгу:

- явище шкільного булінгу з'являється у старшому дошкільному віці;
- частота фізичного булінгу збільшується у початковій школі і в 3 – 6 класах досягає піку, а потім знижується;
- ініціаторами булінгу часто виступають вчителі; в старших класах учні частіше, ніж в молодших, повідомляють про ситуації систематичного приниження з боку вчителів;
- хлопчики-агресори більше схильні до фізичного насильства, а дівчатка – до психологічного і вербального, до створення ситуацій виключення для жертв булінгу;
- жертвами булінгу в однаковій мірі можуть бути і дівчата, і хлопці;
- частота вербального булінгу і соціального виключення з віком не знижується і набуває певної регулярності у підлітковому віці;
- причиною булінгу може бути та чи інша відмінність дитини – її невідповідність будь-яким, прийнятим у певній групі, стандартам;
- від одного до двох відсотків дітей є постійними жертвами шкільного булінгу;

з віком однолітки все менше співчують жертві [2, с.77-79].

Учасників булінгу можна розділити на три групи:

1) булери – це особи, котрі мають соціальну вагу або наділені більшою фізичною силою, з високим потенціалом агресивності, спрямованої на інших індивідів;

2) жертви – це особи, які є об'єктами знущань. Ця категорія додатково поділяється на покірних і агресивних жертв. Покірні жертви більш тривожні та невпевнені, ніж звичайні особи (учні), і виявляють тенденцію бути більш обережними, сензитивними, схильними замикатися в собі. Їхня типова реакція

на булінг полягає не в тому, щоб чинити опір, а в тому, щоб спробувати уникнути мучителів. Їм властиве негативне ставлення до себе, вони можуть перебувати у самотності, не проявляти агресії та віддалятися від колективу. Покірні жертви страждають від низького почуття власної гідності, часто уявляють себе невдахами, дурними, сором'язливими і непривабливими людьми.

Н. Прібиткова визначає основні риси, наявні в усіх жертв булінгу: боязливість, вразливість, замкнутість у собі, сором'язливість; часту тривожність, невпевненість у собі з низькою самооцінкою; схильність до депресивних станів і можливих думок про самогубство; якщо це хлопчики, то вони можуть бути фізично слабкішими за своїх ровесників. Ці риси виступають одночасно і причиною, і наслідком булінгу [1, с. 58–61].

Отже, булінг - це агресивна поведінка, яка спрямована на пониження почуттів, висловлювання негативних емоцій і принизливих оцінок щодо іншої людини. Характерною ознакою булінгу є емоційне пониження, агресія, тілесні ушкодження, залякування, ігнорування, образа почуттів людини. Найчастіше жертвами булінгу стають діти, що мають певні фізичні вади, якісь недоліки, особливості зовнішності, поведінки, несформовані соціальні навички, низький інтелект, труднощі в навчанні, малозабезпечені.

#### **Список використаних джерел:**

1. Прібиткова Н. Булінг у закладах освіти: поняття, структура, причини та шляхи подолання. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2017. С. 58–61.

2. Савельєв Ю.Б., Салата Т.М. Виключення та насильство: чи існує булінг в українській школі? *Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Т. 97. К. : Аграр Медіа Груп, 2009. С. 71 – 79.

3. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Розділ V. Соціальна педагогіка. 2015. Вип. 1. С. 169-173.

4. Словник іншомовних слів за ред. О.С. Мельничука. - 1-е видання, Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974. 776 с.

5. Meaning of “bully” in the Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/bully>

6. Main definitions of bully in English. URL: <https://www.lexico.com/en/definition/bully>

7. Olweus D. Bullying at school: tackling the problem. 2001. URL: <http://www.oecdobserver.org>.



# МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: [www.msu.edu.ua](http://www.msu.edu.ua)

E-mail: [info@msu.edu.ua](mailto:info@msu.edu.ua), [pr@mail.msu.edu.ua](mailto:pr@mail.msu.edu.ua)

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>